

Perioada timpurie a epocii bronzului „tracic” în Oltenia

PETRE I. ROMAN

Problemele pe care le ridică epoca bronzului pe teritoriul României sînt discutate în detaliu în timpul lucrărilor simpoziunilor organizate de secția de preistorie a Institutului de arheologie din București¹.

În acest cadru², ne-am propus să evidențiem unele aspecte, mai puțin sau deloc cunoscute, ale perioadei timpurii a sus-menționatei epoci în provincia dintre Dunăre, Olt și Carpați.

Documentarul existent pare să dovedească faptul că atât fenomenul apariției civilizației epocii bronzului pe teritoriul Olteniei, cît și acela al perioadei „clasice” a acesteia se datorează unor penetrații din afară: prima venind din stînga Oltului, cea de-a doua din Banat.

În primul caz, îi avem în vedere pe purtătorii culturii Glina. Ei reprezintă primele cristalizări etno-culturale care reunesc cea mai mare parte a elementelor (de natură biologică, lingvistică, culturală, economică, spirituală) ce se reîntînesc de-a lungul întregului „bronz tracic”³. Și aceasta într-o vreme cînd, comunitățile vecine de la vest (deci și din Oltenia) continuau să păstreze puternice elemente de tradiție eneolitică, iar cele estice erau periodic alimentate cu elemente eterogene de origine nord-pontică sau nordică (în sensul de la nord de teritoriul României). Cu alte cuvinte, cristalizarea și apariția grupelor etno-culturale ale epocii bronzului nu se realizează simultan.

Prezența purtătorilor culturii Glina în Oltenia și perioada evoluției lor acolo sînt cunoscute de mai multă vreme, mai ales prin contribuția prof. D. Berciu⁴. În ce măsură aceștia asimilează mediul sau sînt asimilați în mediul local — devenind astfel o verigă de transmitere spre „bronzul tracic” a elementelor din substrat — este una dintre întrebările și problemele de o deosebită importanță și acuitate.

Cercetările noastre asupra elementelor de substrat au arătat că în evoluția culturii Coțofeni din Oltenia nu cunoaștem o perioadă de decădere; ultima sa fază de evoluție, îmbogățită, mai ales în partea de vest a provinciei, cu elemente Kostolac și Vučedol, avînd un aspect „clasic”⁵.

¹ Epocii bronzului i-au fost dedicate simpoziunilor din 1973, 1978, 1983.

² Al VI-lea Simpozion național de tracologie, Craiova, noiembrie 1983. Vezi *Symposia Thracologica I*, Craiova, 1983, p. 2.

³ Petre Roman, *MittArchInst*, Beih. 2, Budapesta, 1981, p. 163; idem, *Table Ronde sur la „Transition du néolithique à l'Âge de Bronze”*, Sarajevo, 21–24 sept. 1981; idem, *Carpica*, 14, 1982, p. 45–46.

⁴ În *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova, 1939, p. 97–101; idem, în *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966, p. 158 și urm.

⁵ Petre I. Roman, *Cultura Coțofeni*, București, 1976, p. 35, 36, 75. Propunerea (Gh. Petre-Govora, *Symposia Thracologica I*, Craiova, 1983, p. 3) ca o eventuală subfază IIIa₂ (?) — care ar fi primit influențe sudice, Kostolac, Vučedol, Cernavodă — să fie numită Coțofeni IV nu o putem împărtăși deoarece: 1. culturile Cernavodă sînt, toate, anterioare culturii Coțofeni; 2. influențele sudice se manifestă în toate fazele culturii Coțofeni; 3. cele Kostolac apar încă din faza Coțofeni II și se continuă și în III dar nu afectează prea mult nord-estul Olteniei și, în sfîrșit, 4. influențele Vučedol ating nord-estul Olteniei abia într-o perioadă ulterioară așezărilor Coțofeni de acolo, adică în timpul prezenței culturii Glina pe acele meleaguri.

Dacă prin investigațiile întreprinse de A. Ulanici la Branet (com. Birza, jud. Olt) s-a constatat o locuire mai îndelungată a purtătorilor culturii Glina în partea de est a provinciei, în restul Olteniei prezența Glina părea să constituie o pinză subțire, în mișcare spre vest. Descoperirile care au urmat, mai ales cele pe care le datorăm lui Gh. Petre în nord-estul provinciei⁷, ne-au pus la dispoziție un foarte caracteristic material care ne arată disponibilitatea purtătorilor culturii Glina la influențele venite din aria vecină, Coțofeni⁸. Aceasta, într-o perioadă de întrepătrundere a celor două culturi în același spațiu geografic și când, în partea de vest a Olteniei, continuau să evolueze comunități Coțofeni târzii, puternic marcate de stilurile Kostolac și Vučedol⁹. Am numit această etapă „faza Govora-Runcuri” a culturii Glina¹⁰. Din punct de vedere tipologic, ea poate fi ușor separată de locuirea de la Branet (faza a II-a) care reprezintă, mai ales la început, o perioadă încă nealterată prin contactele cu lumea Coțofeni¹¹.

Faza „Govora-Runcuri” (a III-a din evoluție) reflectă începutul perioadei de transformare a culturii Glina, în urma expansiunii sale spre sud și vest. Ea este sincronă etapelor târzii ale fazei Coțofeni III, vreme în care teritoriul acestei ultime culturi s-a restrâns mult, atât la sud de Carpați cât și în interiorul arcului carpatic¹².

⁶ În CercetArh, 1, 1975, p. 58–69; CercetArh, 2, 1976, p. 49–64; CercetArh, 3, 1979, p. 27–38; CercetArh, 4, 1981, p. 20–29.

⁷ Gh. I. Petre-Govora, *op. cit.*, p. 3–4; idem, Buridava, 2, 1976, p. 7–33.

⁸ Evoluția paralelă a culturilor Glina și Coțofeni, în spații diferite, a fost evidențiată de noi, pentru perioada fazelor Coțofeni II–III, încă de acum 8 ani (Petre Roman, *op. cit.*, p. 57–58, fig. 9; idem, PZ, 51. Band, 1976, Heft 1, p. 37–38 și Tabelle 1). Raportul cronologic între Glina pe de o parte și Kostolac, Vučedol pe de alta rezulta, la acea dată, *indirect dar fără nici un dubiu*, din relația Coțofeni II și III cu Kostolac și respectiv Vučedol în cazul fazei Coțofeni III. Asimilarea unor elemente Coțofeni de către purtătorii culturii Glina a devenit clară mai ales după descoperirile făcute la Govora Sat în punctul „Runcuri” (cercetări de teren în 1963: Gh. Petre, *Materiale*, 9, 1970, p. 480; idem, Buridava, 2, 1976, p. 9–10; continue de sondaje efectuate de Gh. Petre în 1975, 1976, 1978 și de o săpătură de informare executată de Petre Roman și Gh. Petre în 1977: „Cercetări la Govora Sat-Runcuri în 1977”, în manuscris. De acolo, avem în vedere îndeosebi motivele ornamentale ce constau din benzi hașurate în rețea și acoperite deseori cu alb, motive și procedeu atât de specifice culturii Coțofeni. În complexe Kostolac sau Vučedol ele reprezintă preluări sau moșteniri de la triburile Coțofeni sau din fondul Baden. Deci, asemenea ornamente, prin ele însele, nu reprezintă dovezi de sincronizare cu Kostolac și Vučedol. Din acest punct de vedere, încercarea de a preciza „unele sincronisme culturale în perioada timpurie a Bronzului românesc” (E. Tudor, *Thraco-Dacica*, 3, 1982, p. 94–100) ne apare ca surprinzătoare cel puțin din două motive: 1. Sincronismele la care se referă autoarea fuseseră deja evidențiate cu mai mulți ani înainte, deci descoperirile de la Valea Calului nu ar fi avut darul deicel, cel mult, să confirme ceea ce era deja cunoscut; 2. Nici unul dintre fragmentele ceramice, publicate, de la Valea Calului (*ibidem*, fig. 2–4) nu poartă pe ele ornamente Kostolac sau Vučedol, deci această stațiune nu avea cum să fie invocată pentru susținerea unor sincronisme între Glina pe de o parte, Kostolac și Vučedol pe de alta. În nota 25 din studiul citat, Ersilia Tudor reproduce greșit și afirmațiile lui Gh. Petre din Buridava, 2, 1976, p. 14, referitoare la descrierea unui fragment ceramic de la Buleta (*ibidem*, fig. 41). Gh. Petre scrie că ornamentul era încrustat cu alb „în tehnica cunoscută a culturii Vučedol” ceea ce nu se potrivește de loc cu „fragment ceramic cu decor (sublinierea noastră, R. P.) în tehnica cunoscută culturii Vučedol” (E. Tudor, *op. cit.*, nota 25), căci, în cazul de față, nici forma, nici ornamentarea, nici tehnica nu sînt vučedoliene. În schimb, încă din 1968, noi

am determinat un fragment ceramic de la Călina (Gh. Petre, *op. cit.*, p. 14, fig. 4/2) care avea un „ornament clar, tipic influențat sau direct vučedolian. Deci contemporaneitate la nivel Glina” (P. Roman, fișa fragmentului ceramic citat). Acesta era singurul document publicat, din nord-estul Olteniei, care ar fi trebuit să atragă atenția autoarei mai sus citate.

⁹ Vezi, în acest sens, V. Boroneanț, SCIV, 17, 1966, 2, p. 345–353; P. Roman, Istraživanja, 5, Novi Sad, 1976, p. 145–146; idem, SCIVA, 28, 1977, 3, p. 419–429; idem, PZ, 55. Band, 1980, 2, p. 220–227.

¹⁰ P. Roman, *Carpica*, 14, 1982, p. 46 și schema cronologică. Inițial (idem, MittArchInst Beih. 2, Budapesta, 1981, p. 165, pl. 2), înainte săpăturilor de la Govora Sat-Runcuri (octombrie-noiembrie 1977), am încadrat noul aspect într-o etapă post-Coțofeni și Vučedol, corespunzătoare orizontului Makó, Nyírség. După apariția descoperirilor de la Odaia Turcului (Ersilia Tudor, *Dacia*, N. S., 26, 1982, p. 59–67) și Ostrovu Corbului (inedit) era clar, pe de o parte, că în primul caz nu avem de-a face cu un grup limitat de descoperiri (căci ele se întind din nord-estul Olteniei pînă în partea centrală a Munteniei), iar pe de alta că doar descoperiri Glina de tip Ostrovu Corbului, unde așezarea Coțofeni, „datată” cu numeroase și autentice materiale Kostolac și Vučedol, este suprapusă de cea Glina, sînt sincronice cu orizontul Makó, Nyírség, Vinkovci, Somogyvár. Că faza Govora Sat-Runcuri este sincronă cu faza Coțofeni III târzie și, implicit, Vučedol rezultă atât din prezența. În aceeași zonă, a unor așezări Coțofeni III și Glina „necontaminate”, cît și din faptul că mai ales la Runcuri (Petre Roman, Gh. Petre-Govora, *op. cit.*, fig. 5/9, 12) au apărut elemente datorate influenței exercitate prin prezența vučedoliană în așezările Coțofeni târzii. Și de această dată, trebuie să subliniem că referirea (*ibidem*, p. 66) numai la benzile hașurate (căci E. Tudor nu menționează valoarea probatorie, pentru influențele vučedoliene, a așa de tipicului fragment ceramic de la fig. 5/9 din lucrarea citată) nu ajută la stabilirea unor sincronisme cu Vučedol și Kostolac (vezi, mai sus, și nota 8).

¹¹ Vezi nota 6. În esență, așezarea de la Branet, care suprapune o alta a culturii Coțofeni din faza a II-a, caracterizează perioada clasică a culturii Glina. Chiar dacă, din punct de vedere cronologic, ea este sincronă cu faza Coțofeni III și, implicit, și cu Kostolac, ori ea nu atinge încă nivelul așezărilor Coțofeni în care stilul Vučedol începuse să se difuzeze (adică precede în totalitate fazei Govora Sat-Runcuri), ori rămîne conservatoare, ceea ce teoretic vorbind, nu este exclus, dar nu și probabil.

¹² P. Roman, *Carpica*, 14, 1982, p. 47, și notele 67, 68.

O etapă și mai târzie din evoluția culturii Glina ne-o documentează recente descoperiri făcute la Ostrovu Corbului. Acolo, în punctul „Cluci” (din jurul Km. fluvial 911), una dintre cele mai mari și prospere așezări a culturii Coțofeni—datată cu numeroase importuri Vučedol și mai puține Kostolac — este suprapusă de o așezare Glina, de mai mici dimensiuni, dar cu o durată de folosire apreciabilă. Resturile arheologice ale acestei așezări deviază și mai mult de la formele tradiționale ale culturii Glina și, în cazul de față, se pune problema dacă unitatea inițială a acestei culturi nu a fost atît de mult fărîmițată, prin evoluția culturală locală, deci un proces de regionalizare, și prin contactele culturale mult diversificate, încît permite să se vorbească de variante culturale noi. În acest sens, așezarea de la Ostrovu Corbului pare să fie pandantul (?) vestic al așezărilor din nivelul inferior (IC_{4c}) de la Monteoru¹³ și din stratul superior de la Odaia Turcului (jud. Dimbovița)¹⁴. Ea depășește în timp cele mai târzii locuiri Coțofeni și corespunde orizontului cultural și cronologic Makó-Nyírség-Vinkovici-Somogyvár, de a cărui apariție triburile Glina târzii sînt în bună măsură răspunzătoare¹⁵. Deci, cînd începe epoca bronzului la Dunărea de Mijloc, întinse spații ale teritoriului românesc parcurseseră, deja mai multe etape ale acestei epoci. Raportarea la sistemul cronologic Reinecke devine operantă abia la începutul perioadei mijlocii a epocii bronzului de la Dunărea Inferioară.

Perturbările provocate de mișcarea Glina au dinamizat contactele cu centrele de cultură sudice, îndeosebi macedonene, aducînd spre Dunăre numeroase forme de caracter Armenochori-Bubanĵ III care pot fi socotite prototipuri pentru cele din complexe Beba Veche, Pitvaros¹⁶, Mokrin¹⁷. Deci, în raport cu sudul, constituirea și evoluția civilizației Bronzului timpuriu pe teritoriul Olteniei se înscriu în limitele etapelor mijlocii și târzii ale Bronzului timpuriu macedonean și thessalic, în Hella-dicul timpuriu II și III, Troia IV—V¹⁸.

Analiza materialelor Glina târzii nu este încă încheiată astfel încît nu știm dacă aceasta atinge sau nu orizontul cronologic Nagyrév timpuriu-Glockenbecher Csepel¹⁹ și nici, mai ales, cum reacționează la prezența unor elemente, ajunse în Oltenia, în avangarda mișcării dinspre centrul Europei.

¹³ Eugenia Zaharia, în *Actes du VIII-e Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, III, Belgrad, 1973, p. 53; idem, comunicări în cadrul Institutului de arheologie în aprilie 1982 și decembrie 1983.

¹⁴ Ersilia Tudor, *op. cit.*, p. 67—75. Ceea ce s-a încercat să se evidențieze ca un nou aspect cultural al epocii bronzului s-a dovedit a nu fi altceva decît etapa cea mai veche a fazei Monteoru IC₄ (vezi, în acest sens, și nota 66 a lucrării citate). Din acest punct de vedere, stratigrafia de la Odaia Turcului confirmă mai vechea noastră ipoteză (P. Roman, *ActaArchCarp*, 15, 1975, p. 148, nota 17) cu privire la anterioritatea culturilor Glina și Schneckenberg în raport cu Monteoru. În același timp, cele trei niveluri care formează faza IC₄ de la Monteoru par să reprezinte o unitate în evoluție spre etapele următoare ale acestei culturi. Cum descoperirile de la Năeni (Alexandru Vulpe și Vasile Drimboceanu, *SCIVA*, 32, 1981, 2, p. 171—186; Alexandru Vulpe, *Studien zur Bronzezeit*, Festschrift für W. A. v. Brunn, p. 489—498; idem, *SCIVA*, 34, 1983, 1, p. 71—75) corespund în fapt etapei Monteoru IC_{4b}, folosirea noțiunilor de aspect cultural Năeni-Schneckenberg nu poate fi acceptată înainte de lămurirea unor importante probleme de periodizare și cronologie relativă. Există, deocamdată, câteva fapte: stratigrafia de la Sărata Monteoru, stratigrafia de la Odaia Turcului, descoperirile de la Năeni și cele Schneckenberg B din Transilvania a căror unitate cronologică nu este decît foarte rar asigurată (vezi, pentru astfel de cazuri, Gh. Bichir, *Dacia*, N. S., 6 1962, p. 88 și urm.). La Monteoru, stratul superior de la Odaia Turcului reprezintă nivelul cel mai vechi (IC_{4a}); descoperirile de tip Schneckenberg B după E. Zaharia, Năeni-Schneckenberg după A. Vulpe, corespund uivelului mijlociu (IC_{4b}). La Odaia Turcului, materiale de tip „Năeni-Schneckenberg” apar, deopotrivă, atît în stratul inferior (E. Tudor, *op. cit.*, p. 66; fig. 2/5,6) cit și în cel superior (*ibidem*, fig. 8/5). A. Vulpe a invocat o inversare stratigrafică în cazul depunerilor de la Monteoru (A. Vulpe, *SCIVA*, 34, 1983, 1,

p. 73—74), ceea ce nouă nu ni se pare obligatoriu necesar. Sînt indicii, rezultate din analiza descoperirilor din depreșinca Ciucului, care fac probabilă evoluția și desprinderea din fondul Schneckenberg a unei forme de manifestare târzii (vezi și A. Vulpe, V. Drimboceanu, *op. cit.*, p. 183) care, la Năeni, ni se prezintă individualizată. Această formă a putut să se dezvolte de o parte și de alta a părții estice a Carpaților meridionali și să fie integrată în faza Monteoru IC₄ abia în etapa sa mijlocie. În acest fel, observațiile de la Monteoru și Odaia Turcului s-ar completa și nu exclude reciproc.

¹⁵ Am subliniat deja (P. Roman, *Actes du 11e Congrès International de thracologie*, I, București, 1980, p. 63 și urm.; idem, *Acta Hargitensia*, 1980, p. 16 și urm.) faptul că deplasarea Glinci spre vest a întors curentul vučedolian spre nord care, în noi înuturi, a dat naștere grupelor Makó, Nyírség; a reactivat centrele de cultură ale bronzului timpuriu macedonean de vreme Armenochori; a adus cu sine un număr sporit de elemente conștind din morminte de înhumăție sau incinerăție sub tumuli, vizibili mai ales în descoperiri de tipul celor Belotic-Bela Crkva, Negrișori, Priboj (M. Garașanin, 39. *BerRGK*, 1958, p. 90 și urm.; pl. 20); a stimulat trecerea de la moda ceramicii bogat ornamentate la simplitate, vizibilă îndeosebi în grupa Makó (N. Kalicz, *Die Frühbronzezeit in Nordost-Ungarn*, AH, S.N., 45, 1968, p. 77 și urm.) etc.

¹⁶ István Bóna, *Alba Regia*, 4/5 (1963—64), Székesfehérvár, 1965, p. 17 și urm.

¹⁷ Milorad Girić, *Mokrin*, I. Diss. et Monographie, XI, Belgrad, 1971.

¹⁸ Petre Roman, în *Beiträge zur Problematik der schnurverzierten Keramik Südosteuropas*, în curs de tipărire, tabel cronologic; idem, *Probleme ale epocii bronzului pe teritoriul României. I Perioada timpurie*, raport la al XII-lea Simpozion al Institutului de arheologie, București, decembrie, 1983.

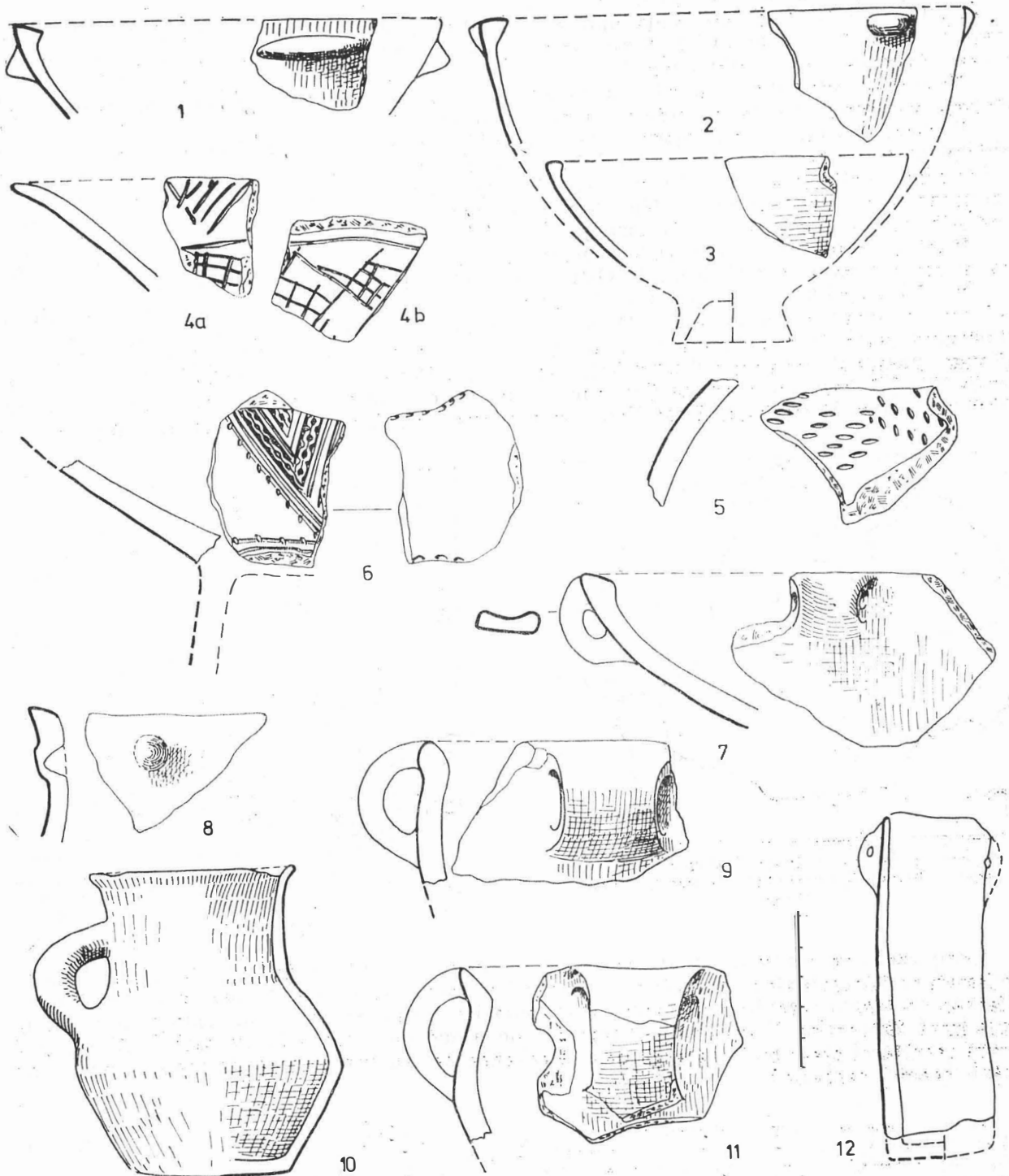

Fig. 1. Ceramică din așezarea Glina de la Ostrovu Corbului — km. fluvial 911 („Cliuci”) cu analogii în culturile epocii timpurii a bronzului de la Dunărea de Mijloc. Sc. 1/2.

Cu aceasta, ajungem însă la o a doua problemă pe care ne-am propus s-o creionăm : apariția culturii bronzului clasic în Oltenia.

D. Berciu a postulat existența unui orizont Periam-Mokrin-Pančevo, pe a cărui bază s-au format culturile Verbicioara, Gîrla Mare, Pecica, Vattina. Cultura Verbicioara ar fi pătruns în Oltenia, gata formată, venind din Banat²⁰.

Ulterior, au apărut noi materiale în zona Porților de Fier și în nord-estul Olteniei care ne arată o situație mai complexă și diferită de cea care s-a presupus.

Pe baza materialului, descoperit într-un bordei la Gornea în punctul Vodneac, V. Boroneanț²¹ a definit un nou aspect al epocii bronzului, în cadrul căruia ceramica ornamentată prin scrijelituri și impresii textile este cea mai expresivă. Materiale identice sau asemănătoare au fost semnalate — și așezările lor sondate de către Gh. Petre — la Ocnele Mari în punctul Zdup și la Orlești²², ambele în partea răsăriteană a Olteniei.

În sfîrșit, o așezare cu materiale asemănătoare, de mari dimensiuni și cu o existență îndelungată, a fost cercetată în ultimii ani la Ostrovu Corbului, la cea 200 m distanță de așezare Gîlna.

În 1977, sprijinindu-mă pe studiul materialelor descoperite în vestul României și Oltenia, am făcut următoarele considerații : „Orizontul cu ceramică ornamentată cu măturica (Besenstrich-verzierung) poate forma etapa a III-a a Bronzului timpuriu din România și reprezintă o bază viguroasă pe care se vor altoi culturile Tei, Verbicioara, Periam, Otomani propriu-zis (adică fazele actuale II—III, căci noțiunea de Otomani I este un conglomerat de materiale aparținând mai multor culturi) și Wietenberg. Doar Monteoru pare a se fi desprins din complexe ale etapei a II-a.

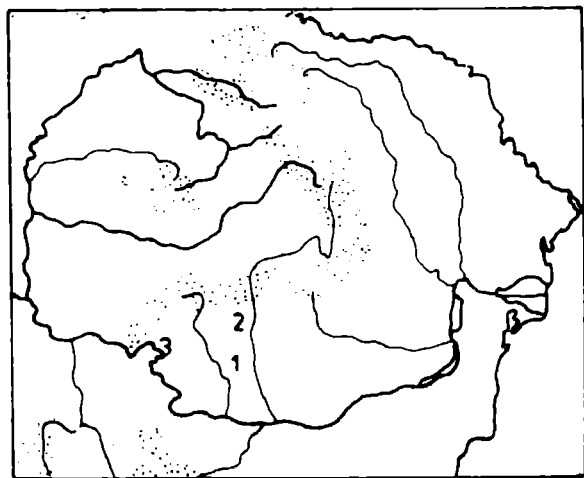

Fig. 2. Zone cu descoperiri ale epocii timpurii a bronzului în Oltenia. 1 Branet, 2 Govora Sat — Runcuri, 3 Ostrovu Corbului.

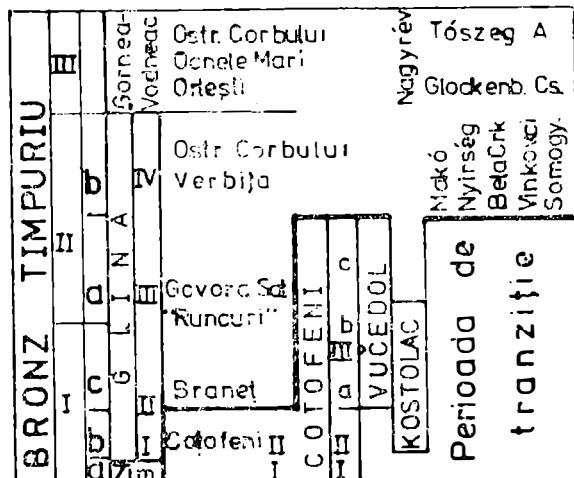

Fig. 3. Tabel cronologic. Perioada timpurie a epocii bronzului în Oltenia și corespondențe la Dunărea de Mijloc. Ostr. = Ostrov; Zim. = Zimnicea; Glockenb. = Cs. = Csepel; BelaCrk. = Bela Crkva.

Complexele cu ceramică ornamentată cu măturica nu sînt o derivație genetică liniară a manifestărilor culturale ale etapei a II-a. În acest fel și fondul care a stat la baza grupelor Nagyrév și Hatvan va trebui reanalizat în cadrul unei unități culturale sau etno-culturale mult mai largi, în care intră deopotrivă Transilvania și regiunile de la sud de Carpați. Să fie oare acest aspect de mixtură rezultatul presiunii la care grupele Glockenbecher au supus, poate în același timp cu alte mișcări, bazinul carpatic ?

¹⁹ Pentru cunoașterea grupei Glockenbecher-Csepel, cercetările efectuate de Rózsa Kalicz-Schreiber au fost și sînt decisive. Menționăm cîteva din publicațiile autoarei: *Die Glockenbecherkultur in Budapest*, Budapesta, 1973; ArchÉrt, 99 (1972), 2, 1973, p. 151 și urm.; *Glockenbechersynopsis* Oberriedl, 1974, p. 184 și urm.; *ActaArchCarpathica*, 15, Cracovia, 1975, p. 163 și urm.; ArchÉrt, 102, 1975, 2, p. 187

și urm.; MittArchInst, Beith. 2, Budapesta, 1981, p. 81 și urm.

²⁰ D. Berciu, *Dacia*, N. S., 5, 1961, p. 157; idem, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966, p. 168.

²¹ RevMuz, 8, 1971, 1, p. 5 și urm.

²² Gh. Petre, *op. cit.*, p. 16—17, 20; fig. 8/17.

Din această etapă cu caracter uniform începe un lent proces de regionalizare culturală care nu exclude mișcări limitate în spațiu. Procesul de regionalizare este însă sinonim cu cel al apariției culturilor Bronzului clasic pe teritoriul României²³.

Astăzi și materialul documentar și literatura de specialitate și cercetarea noastră s-au adîncit, astfel încît problematica a căpătat contururi mai precise.

Cele mai vechi descoperiri, în care ceramica ornamentată cu scrijelituri cu măturica este asociată cu cea cu impresiuni textile sau în formă de fagure, aparțin culturii Jevišovice B²⁴. Momentul cronologic corespunde, în mare, fazei Schneckenberg B și precede Glockenbecher. Aceași asociere apare în estul Slovaciei, în așa-numita fază tîrzie, Hriadky-Rozhanovce, a grupului Nyirség-Zatin²⁵. Cronologic, aceste ultime descoperiri se ating cu grupa Glockenbecher-Csepel²⁶.

Ceramica striată și textilă este o componentă de bază a culturii Hatvan²⁷; se întîlnește în complexe impropriu denumite Otomani I²⁸; în Nagyrév tîrziu²⁹. Existența unui fond asemănător și în Banat o trădează apariții singulare din grupul Balta Sărată³⁰.

Din cele menționate, rezultă pe de o parte un aport central-european la geneza bronzului clasic din Oltenia, iar pe de alta existența unor elemente de înrudire între grupele etno-culturale din vestul României și de la Dunărea de Mijloc cu cele de la răsărit de Porțile de Fier.

Cînd anume s-a încheiat procesul de regionalizare care a transformat manifestările locale în culturi, trebuie analizat pentru fiecare zonă în parte. În procesul de constituire a culturii Verbicioara, influențele sudice, exercitate peste vestul Bulgariei, ar putea să fie mult mai importante decît s-a bănuțit și să explice o parte a bunurilor comune culturilor Verbicioara, Vattina, Periam-Pecica etc.

CATALOGUL DESCOPERIRILOR ILUSTRATE

Fig. 1. 1. Fragment de strachină din S. XVIa, pătrat 19, —0,81, cenușiu-închis, lut compact, în amestec cu pietrecele, slip fin în interior, asperități la exterior.

2. Fragment de strachină, probabil cu picior, S. XVI a, pătrat 19, —0,81, culoare portocalie pe ambele fețe, miez cenușiu-închis, pastă fină, ardere rezonantă, pereți cu neregularități, ambele suprafețe cu slip fin lucios.

3. Fragment de strachină, probabil cu picior, din S. XVIa, pătrat 20, —0,96, lut fin, compact, miez cenușiu-închis, slip exterior, lucios, cenușiu cu nuanțe castanii.

4a. Fragment de strachină din S. XVIa, pătrat 22, —1,01; 4b. din același vas, din S. XVIa, pătrat 21, —1,11; ambele fragmente din lut fin, compact, bine ars; exteriorul, cu neregularități dar slipuit, este cenușiu deschis; interiorul negru, cu slip lucios, ornament incizat. Manieră de ornamentare post-vuțedoliană.

5. Fragment de vas din S. XVIIb, pătrat 20, —0,78 m. Lut fin, compact, interiorul cu slip castaniu-cărămiziu, exteriorul și miezul de culoare neagră; partea exterioară, neornamentată, cu slip negru lucios.

6. Fragment de strachină cu picior din S. XVIIb, pătrat 24, —1,16, lut fin, compact, cenușiu deschis, slip lucios pe ambele fețe, ornament prin incizie și impresiuni pe ambele fețe. Manieră de ornamentare post-vuțedoliană.

7. Fragment de strachină din S. XVIa, pătrat 22, —1,15, pastă de bună calitate, peretele exterior cu neregularități, slip subțire, mat pe ambele fețe, culoare castanie cu pete mari negre sau cenușii.

8. Fragment din S. Ia, grosier, ornamentat cu găuri-butoni.

9. Fragment de oală din S. XVIIb, pătrat 21, —0,93, din pastă de bună calitate, slip interior cărămiziu-castaniu, cu pete cenușii, asperități la exterior, netezit însă și cu slip subțire.

10. Cană cu toartă din S. XVIIb, pătrat 23, groapa 6, —1,29 m, de culoare portocalie, pastă bună, slip subțire dar lucios la exterior.

11. Fragment de castron (?) din S. XVIa, pătrat 22, —1,15, pastă fină, compactă, slip lucios castaniu și cenușiu-închis în interior, negru-cenușiu cu pete castanii la exterior.

12. Pahar de tip Vinkovici-Somogyvár din S. Ia, din pastă de culoare castanie-închisă, modelare relativ grosieră.

²³ P. Roman, *MittArchInst*, Beih. 2, Budapesta, 1981, p. 166.

²⁴ Vezi, de exemplu, Anna Medunová-Benešová, *Jevišovická kultura na jihozápadní Moravě*, Ročník v 3, Praga, 1977, pl. II.

²⁵ J. Bátor, *SlovArch*, 29, 1981, 1, p. 7 și urm.

²⁶ *Ibidem*, p. 8 și fig. 1.

²⁷ N. Kalicz, *op. cit.*, p. 154 și, ca exemple, pl. 35/7,9—

10, 16,10; 36/8, 19; 37/19,20, 23—25; 38/4—6 etc.

²⁸ I. Ordentlich, *Dacia*, N. S., 7, 1963, p. 119; idem, *Actes de VIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, Praga, 1966, p. 619; idem, *Dacia*, N. S., 14, 1970, p. 88.

²⁹ A. Mozsolics, *ActaArchHung*, II, 1952, p. 47—48.

³⁰ R. Petrovsky—M. Gumă, *StComIst*, Caransebeș, 1979, p. 68 și urm.

Débuts de l'âge du bronze „thrace” en Olténie

RÉSUMÉ

L'auteur analyse le processus d'apparition du Bronze ancien et moyen sur le territoire compris entre le Danube, l'Olt et les Carpates méridionales. Au Bronze ancien correspond la civilisation de Glina, qui vient de l'est, de Munténie, et occupe progressivement, au détriment des communautés Coțofeni, la partie orientale de l'Olténie, puis le nord-est de cette province, et, en une ultime étape, la totalité du territoire. La civilisation de Glina pénètre en Olténie dans sa phase classique (II), et à Branet (com. Birza, dép. de l'Olt) sa strate de culture se superpose à celle d'époque Coțofeni, phase II. Au nord-est de la province, il existe aussi bien des établissements Coțofeni III que Glina II tardif. On constate également dans cette zone un processus d'assimilation par les communautés Glina de biens culturels Coțofeni et Vučedol. Comme de telles découvertes apparaissent aussi dans le centre de la Munténie (note 10, Ersilia Tudor), l'auteur considère qu'il s'agit d'une phase distincte de la civilisation de Glina (phase III), qu'il dénomme phase Govora Sat — Runcuri (c'est d'ici que proviennent les premières et les plus riches découvertes de ce type), phase qui se développe en parallèle avec les stations Coțofeni de l'ouest de la province, caractérisées par un matériel fortement marqué par les styles Kostolac et Vučedol. Par ailleurs, la phase Govora Sat—Runcuri est synchrone avec la phase Schneckenberg B, et les découvertes d'Odaia Turcului, strate inférieure (Ersilia Tudor, note 10), sur laquelle repose une strate correspondant à l'étape ancienne de la civilisation de Monteoru (IC_{4c}) viennent confirmer l'hypothèse (P. Roman, note 14) de l'antériorité de la civilisation de Glina — Schneckenberg sur celle de Monteoru. L'auteur démontre ensuite que des stations Glina du type Ostrovu Corbului — km fluvial 911 représentent une nouvelle phase de la civilisation de Glina, qui se développe une fois terminée l'évolution des civilisations de Coțofeni et Vučedol. Cette phase est synchrone avec l'horizon culturel et chronologique Makó-Bela Crkva-Vinkovici-Somogyvár-Nyírség. Glina-Schneckenberg semble donc précéder totalement l'horizon Glockenbecher — Csepel. Quant au processus de constitution des civilisations de l'âge du bronze au Danube inférieur, il est nettement antérieur à celui qui affecte la zone du Danube moyen. L'auteur attire également l'attention sur le fait que les découvertes de Valea Calului (E. Tudor, note 8) n'ont rien à voir avec Vučedol et ne sont donc d'aucune aide pour l'établissement de synchronismes entre Glina et Vučedol. Pour ce qui est des découvertes d'Odaia Turcului (E. Tudor, note 10) elles correspondent à l'étape Monteoru IC_{4c} et ne sauraient donc former un nouvel aspect culturel ou une nouvelle civilisation. Il en est de même pour les découverts de Năeni (Alexandru, Vulpe, note 14), qui correspondent à l'étape Monteoru IC_{4b} et qui représentent selon l'auteur une étape post — Schneckenberg B, dont les matériaux ont été intégrés dans la civilisation de Monteoru. Donc l'emploi des notions de Năeni ou Năeni-Schneckenberg va devoir être suspendu jusqu'à ce que soient résolus d'importants problèmes de périodisation et de stratigraphie.

La fin du Bronze ancien (= étape III) d'Olténie voit l'apparition de stations qui ont comme caractéristique une céramique décorée de motifs Besenstrich et textiles. L'auteur les rattache aux découvertes similaires de Nagyrév tardif et Hatvan ancien. Outre cela, les découvertes plus anciennes de Jevišovice B et de Slovaquie orientale (notes 24, 25) font entrevoir à l'auteur un apport centre-européen dans la genèse du Bronze „classique” d'Olténie.

EXPLICATION DES FIGURES

- Fig. 1. Céramique de la station Glina d'Ostrovu Corbului — km fluvial 911 („Cluici”), avec des analogies dans les civilisations du Bronze Ancien du Danube moyen. Ech. 1/2.
- Fig. 2. Zones présentant des découvertes du Bronze Ancien en Olténie: 1 Branet, 2 Govora Sat — Runcuri, 3. Ostrovu Corbului.
- Fig. 3. Tableau chronologique. Période ancienne de l'Age du Bronze en Olténie et les correspondances pour le Danube moyen. Ostr. = Ostrov; Zim. = Zimnicea; Glockenb. = Glockenbecher; Cs. = Csepel; BelaCrk. = Bela Crkva.